

สภาพของชนบทไทยซึ่งพบที่สาเกีล

ระพี สาคริก

"สาเกีล" เป็นตำบลหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งปัจจุบันรู้สึกว่ายู่ไม่ห่างจากกรุงเทพฯ . มากนัก เพราะมีถนนหนทางอย่างค้ำช่วยให้เดินทางไปมาได้สะดวก ดังนั้นถ้าใครสนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่อง-ของบ้านเมืองโดยที่คิดว่า แต่ละคนควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบ หากมีเวลาก็น่าจะสนใจไปดูว่า สิ่งซึ่งนำมาเขียนนี้มีความจริงแค่ไหน ถ้าเป็นจริงก็ควรจะไปอีกว่าเราจะร่วมมือกันแก้ไขได้อย่างไร

เมื่อวันเสาร์ที่ 20 เมษายน 2539 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ร่วมด้วยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ได้จัดทัศนศึกษาไปเยี่ยมชมงานพัฒนาชนบทที่ตำบลคังกล่าว ซึ่งในขณะผู้ร่วมเดินทางมีความหลากหลายในระคับหนึ่ง

แม้จะได้ตระหนักชัดเจนมานานพอสมควรแล้วว่า รากฐานสังคมซึ่งเน้นความสำคัญด้านรูปวัตถุ จะมีความเป็นมาช้านานและส่งผลสะท้อนรุนแรงยิ่งขึ้น จนถึงส่งผลเสียหายหนักขึ้นเป็นลำดับ แต่ก็ใคร่ขออนุญาตนำเอาการมองในด้านรูปวัตถุ มาเป็นจุดเริ่มต้น และใช้ร่วมในการวิเคราะห์ด้วย เพื่อชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยที่มองเห็นจากคณะบุคคลชุดนี้ จึงหวังว่าหากไปถึงจุดซึ่งมีปัญหามากขึ้น น่าจะเกิดจากบุคคลกลุ่มอื่นต่อไปอีก

หากมองที่ภาพรวมของคณะที่ร่วมเดินทางไปด้วยกัน จากด้านของการจัดการและมีตำแหน่งงาน ก็มีบุคคลในตำแหน่งประธานคณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประธานคณะกรรมการทบวงมหาวิทยาลัย เลขาธิการสำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ และบุคคลในระบอบราชการรอง ๆ ลงมาในหน่วยงานเช่นสำนักงานประมาณ แม้นักวิชาการซึ่งก็อยู่ในระบบการบริหารของรัฐ กับอีกด้านหนึ่งคือ กลุ่มคนหนุ่มสาวซึ่งอยู่ในองค์กรอาสาสมัครอิสระ รวมถึงสื่อมวลชนด้วย

หลังจากรับทราบ อาจมีบางคนที่ชีวิตผ่านประสบการณ์มาแล้วระคับหนึ่ง เมื่อนำเอาบุคคลในตำแหน่งสูง ๆ มากล่าวถึง อาจรู้สึกเบื่อหน่ายถึงกับเมินความสนใจไปสู่ทางอื่น แต่เรื่องนี้เห็นว่ายังไม่น่าจะด่วนมองด้วยความรู้สึกเช่นนั้นโดยเหตุที่ว่า การจัดกิจกรรมให้มีการร่วมกันลงสัมผัสความจริงในระคับล่าง เป็นสิ่งส่งผลพัฒนาทุกด้าน เริ่มจากการพัฒนารากฐานตนเองของคณะระคับบน ซึ่งมีกระแสสานลงไปสู่การพัฒนาตนเองของคณะระคับล่าง อีกทั้งเป็นวิถีทางที่ก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งภายในรากฐานทุกฝ่ายซึ่งปรากฏภาพของความหลากหลายด้วย

แม้ระหว่างการเดินทางไป ถ้าเริ่มต้นสังเกตจากภายในรถยนต์พบว่า มีบรรยากาศการรวมกลุ่มกันเองของผู้ที่สูงด้วยตำแหน่งอยู่ด้านหน้า ส่วนด้านหลังลงไปจะเป็นรุ่นเด็ก ๆ อีกทั้งเมื่อมีเจ้าหน้าที่ประกาศแนะนำตัว จะเรียงลำดับจากหน้ารถไปหลังรถ และที่ค่อนข้างชัดเจนก็คือ มีเจ้าหน้าที่นำเอาตำแหน่งเข้าไปพ่วงไว้ด้วย แต่ถ้าเข้าถึงสังขรณ์ของการพัฒนาอย่างแท้จริงแล้ว น่าจะเห็นเป็นโอกาสซึ่งทั้งสองด้านสามารถคลุกเคล้ากัน ช่วยให้มีกระแสถึงซึ่งกันและกันเป็นธรรมชาติได้อย่างปราศจากความรู้สึกสงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น

การหยิบยกประเด็นนี้มากล่าวจึงน่าจะเกิดจากความรู้สึกซึ่งเป็นความหวัง โดยที่เห็นจากอดีตมาแล้วเป็นเวลานานมากถึงปัญหาซึ่งน่าจะถือเป็นอุปสรรคสำคัญขั้นพื้นฐานของการพัฒนา ซึ่งแฝงอยู่ในระบบชีวิตไทยที่ควรได้รับค้ำใจสนใจแก้ไขอย่างจริงจัง จากคณะบนสู่ระคับล่าง กระทั่งลงถึงพื้นดินให้คนส่วนใหญ่เชื่อได้สนิทใจ ในเมื่อการไปครั้งนี้ไม่ได้อยู่ในกรอบของพิธีการ อีกทั้งมีเป้าหมายไปศึกษางานพัฒนาชนบท ซึ่งหมายถึงชีวิตคนระคับล่าง

อย่างไรก็ตาม เท่าที่กล่าวมาแล้วในประเด็นนี้ก็ยอมรับว่า นี่เป็นเพียงภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงซึ่งครั้งหนึ่งในอดีตเคยเห็นชัดเจนให้อ่านถึงความลึกซึ่งภายในรากฐานของระบบ เจ้าขุนมูลนาย โดยที่ถ้าหวังเห็นการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน คงต้องใช้เวลานานชนิดที่ไม่ควรคาดหวังมากเกินไป จึงไม่ได้นำมาวิจารณ์ใน

เชิงตำหนิผู้ใดทั้งนั้น เพียงฝากไว้เป็นข้อสังเกตโดยที่เชื่อว่า ทุกคนผู้ร่วมเดินทางต่างก็มีเจตนาดี และมุ่งมั่นที่จะเห็นงานนี้เป็นช่วงหนึ่งซึ่งนำไปสู่ผลสำเร็จอย่างจริงจัง อีกทั้งกระจายเหตุและผลกว้างขวางออกไปอีกในอนาคต ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นอาจสืบเนื่องมาจากผู้จักขาตประสงค์ซึ่งควรลึกลับซึ่งจึงยังมองได้ไม่ถึงเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ต้องขอขอบคุณทั้งผู้นำและคณะที่วางแผนรวมถึงจัดการเรื่องนี้ โดยที่ได้กรุณาให้เกียรติและโอกาสอันดียิ่งแก่ผู้เขียนในการร่วมเดินทางไปด้วย ซึ่งตนถือเสมอว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่อยู่บนพื้นฐานการกระจายความคิดของคนในคณะอันมีที่มาต่างกันเท่านั้น และขอแสดงความชื่นชมฝ่ายที่กำหนดพื้นฐานและพื้นที่การปฏิบัติงานว่า สามารถครอบคลุมโครงสร้างซึ่งเป็นภาพรวมทั้งสองด้านของระบบการพัฒนา ซึ่งมีความสัมพันธ์ให้ซึกแย้งกันเองระหว่างส่วนโคโนกับส่วนปลายอย่างชัดเจนมาก อีกทั้งยืนยันสังธรรมของสังคมไทยเท่าที่รู้สึกมาก่อนแล้วว่า ส่วนปลายกำลังทำลายรากและโคโนของตัวเอง ซึ่งมองเห็นได้ในทุก ๆ เรื่อง

ภาพที่ตนมีโอกาสพบเห็นทั้งหมด ทำให้ทวนกลับมาถึงคำพูดของผู้นำในด้านบริหารประเทศซึ่งกล่าวไว้เป็นช่วง ๆ ว่า **คนมีนโยบายกระจายรายได้ออกสู่ท้องถิ่น** เมื่อมีนักข่าวถามว่าจะทำอย่างไรมักตอบว่า **จะเอาโรงงานออกไปไว้ในชนบทเพื่อให้คนท้องถิ่นมีงานทำ** ซึ่งหากให้เดาใจคงคาดว่าเป็นความเชื่อที่คิดว่านี่คือการแก้ปัญหา รวมถึงการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในเมืองด้วย

การไปครั้งนี้จึงนับว่าโชคที่มีโอกาสมองเห็นความจริงซึ่งเป็นผลจากแนวคิดดังกล่าวว่า เป็นการแก้ไข-ปัญหาหรือว่ายิ่งทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มพูนปัญหาซึ่งยิ่งซึก เพราะเป็นการตัดกระแสซึ่งมีสังธรรมที่สืบทอดเชื้อสายในด้านวัฒนธรรมและงานอาชีพของคนท้องถิ่นอย่างสิ้นเชิง

เมื่อคณะเราเดินทางไปถึงก็เข้าเยี่ยมชมกิจการโรงงานใหญ่ซึ่งไม่ได้รับวิญญูติมาจากผลผลิตการเกษตร อีกทั้งเชื่อมั่นว่า ลักษณะโรงงานเช่นนี้ไม่ว่าจะมีคนท้องถิ่นซึ่งมีอาชีพพื้นฐานเป็นเกษตรกร เข้ามามีสิทธิร่วมทุนและมีสิทธิร่วมบริหารเพื่อสร้างสมดุล ให้เชื่อได้ว่ามีกระแสสานถึงกัน แต่กลับพบกับทสรุปว่า ทั้งสองฝ่ายต่างมีรากฐานอยู่กันคนละด้านอย่างเห็นได้ชัด

เราต้องขอบคุณฝ่ายโรงงานที่ให้การต้อนรับและให้โอกาสแก่คณะ ฯ โดยให้เข้าเยี่ยมชมได้ในมุมกว้าง ๆ ในด้านการผลิตเราได้พบกับระบบเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ และมีคนงานในวัยหนุ่มสาวซึ่งประมาณว่ามีหลายร้อยคน อีกทั้งยังได้รับการกำหนดโดยระบบให้ทำงานในลักษณะ "แยกส่วน - แยกเรื่องของใครของมัน" ทำให้มีความรู้สึกอยู่ในใจว่า คนโชคที่มีโอกาสสัมผัสสภาพความจริงของยักษ์ใหญ่ตัวหนึ่งซึ่งบริโภคนชีวิตคนรุ่นหนุ่มสาวซึ่งควรมีหน้าที่สืบทอดการเกษตร

ผู้เขียนเคยปรารถนาไว้ในที่ต่าง ๆ มาแล้วเป็นช่วง ๆ ว่า การที่เรามองการเกษตรว่าเป็นงานอาชีพมาเป็นเวลายาวนานนั้นเป็นการชอบด้วยเหตุและผลแล้วหรือ เพราะถ้านำเอาชีวิตคนกับสภาพธรรมชาติของท้องถิ่นนับตั้งแต่พื้นดิน ไปจนถึงฝนฟ้าอากาศมาเป็นพื้นฐานน่าจะได้ลึกลับซึ่งกว่านั้นโดยที่เข้าใจว่า การเกษตรกรรมเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อการผันผ่านมาถึงบัดนี้ จึงได้คำตอบจากของจริงว่า **วัฒนธรรมท้องถิ่นสูญเป็นสิ่งที่ทำให้การเกษตรทั้งระบบต้องสูญไปด้วย** ยิ่งการส่งออกในปัจจุบันยังสะท้อนภาพให้เห็นว่า มีการมองวัฒนธรรมด้วยความเข้าใจที่ยังติดอยู่กับเปลือกนอกด้วยแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็คงเป็นไปตามสังธรรมอย่างไม้อาจแก้ไขอะไร

อนึ่ง ในบรรยากาศของโรงงานดังกล่าวโดยที่เชื่อว่าโรงงานขนาดใหญ่ไม่ว่าที่ไหนก็จะมีสภาพคล้ายคลึงกันคือ **มีสิ่งจริงจิตใจคนทำงานไว้ไม่ให้ไปไหน รวมถึงมีกระแสผ่านคนเหล่านี้ออกไปคึงคุกคกภายนอกให้เข้ามา-ร่วมเครือข่ายซึ่งมีพื้นฐานที่ฝ่ายคนกำหนดรูปแบบขึ้นมา** เช่นสถานฝึกวิปัสณา สวนสาธารณะและบริการต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นบริการที่ให้แก่คนทำงานสานถึงเครือข่ายและคนทั่วไป โดยผู้ที่มองไม่ลึกลับซึ่งย่อมไม่เห็นถึงพื้นฐาน หลัก-เดียวกันกับการสร้างสถานบริการแก่เด็ก เช่นสนามเด็กเล่นชั้นภายในศูนย์การค้า

เมื่อคณะเราผ่านโรงงานออกไป ที่หมู่บ้านซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันมาก อีกห้องยังมีบริเวณกว้าง หรืออีกนัยหนึ่ง น่าจะถือเป็นพื้นฐานจริงของชนบท เพราะมีประวัติความเป็นมาอันพอสมควร ก็ได้พบกับโครงการของชาวบ้าน ซึ่งมีการร่วมมือร่วมใจและจัดระบบการจัดการกันเองอย่างน่าประทับใจมาก เรามีโอกาสเข้าไปเยี่ยมศูนย์รวมข้อมูลของท้องถิ่น และไปเยี่ยมบ้านผู้นำโครงการเกษตรผสมผสานและปลอดสารพิษซึ่งเป็นชาวบ้านอีกห้องยังได้รับการต้อนรับโดยเจตนาบรรยายสรุปด้วยตัวเอง ซึ่งผู้เขียนรับฟังแล้วรู้สึกว่ามีแนวคิดที่เข้าถึงธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง

หลังจากนั้นก็เดินทางไปพบปะชาวบ้านซึ่งเป็นเกษตรกรอีกแห่งหนึ่ง เรามีโอกาสสัมผัสกับการปลูกต้นไม้ผลหลายชนิดซึ่งทำบนหลังร่องสวน คล้ายคลึงกันกับสภาพสวนผลไม้ในบริเวณชานเมืองกรุงเทพฯ ฯ และแถบจังหวัด - นนทบุรี เมื่อสมัยกว่า 30 ปีมาแล้ว ที่สามารถเก็บความชื้นและรักษาอุณหภูมิไม่ให้ร้อนจัด อีกห้องรายได้ก็ยังมีการเลี้ยงปลาทานเรียนหนังสือได้อย่างดี ซึ่ง ณ บัดนี้ได้กลายเป็นสิ่งก่อสร้างที่เต็มไปด้วยมลพิษ อีกห้องชาวบ้านในระดับกลางและรองลงมายังมีหนังสือเล่นพันตัว อีกห้องในอนาคตคงจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นไปอีก

ดังนั้น ชาวบ้านซึ่งประกอบอาชีพการเกษตรในพื้นที่ดังกล่าว หากมองภาพปัจจุบันจึงพบว่ายังมีความชัดเจนเป็นที่น่าพึงพอใจ หลังจากการไปเยี่ยมรายดังกล่าวแล้ว คณะเราก็เดินทางไปยังโรงเรียนสาธิตวิทย์ฯ ซึ่งมีอาหารที่ทำจากผลผลิตผลการเกษตรพื้นบ้านทั้งหมด และรับประทานอาหารร่วมกัน ทำให้รู้เพิ่มเติมว่า กิจกรรมของชาวบ้านในตำบลนี้มีครูโรงเรียนเข้าไปร่วมคิดร่วมปฏิบัติอย่างใกล้ชิด สมกับที่เคยรู้สึกไว้ว่า **ครูในชนบทเป็นส่วนสำคัญ** ส่วนหนึ่งซึ่งควรมีบทบาทในการให้ความรู้และสนับสนุนชาวบ้าน ผู้เขียนได้พบกับครูบางคนซึ่งเคยรู้จักมาก่อน เพราะเคยร่วมกิจกรรมอาสาสมัครในด้านการศึกษากันมาในอดีต ทำให้รู้สึกยินดีเพราะพบว่ายังคงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

หลังจากการรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันผ่านพ้นไปแล้ว ก็มีการพบกันในห้องสมุดของโรงเรียน เพื่อรับฟังการบรรยายสรุปจากผู้นำชาวบ้านแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรธรรมชาติ กลุ่มการศึกษาและวัฒนธรรม กลุ่มสิ่งแวดล้อม และกลุ่มอื่น ๆ ทำให้เห็นว่า กิจกรรมนำพัฒนาในแต่ละสาขา ชาวบ้านจัดกันเองโดยมีฝ่ายราชการเป็นที่ปรึกษาให้

ภาพที่น่าประทับใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ บรรดาคณะเราทุกคนทั้งในคานที่มีตำแหน่งบริหารและอาสาสมัครต่างก็นั่งลงกับพื้นห้อง โดยมีผู้นำชาวบ้านยื่นบรรยายเป็นราย ๆ รวมทั้งมีภาพสไลด์ฉายประกอบด้วย ครึ่งนี้ใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 2 ชั่วโมง เสร็จแล้วจึงออกมานั่งล้อมวงประชุมในห้องโถง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเปิดให้มีการซักถามข้อข้องใจในประเด็นต่าง ๆ ระหว่างกันและกันอย่างอิสระ

ภายในกรอบของการพัฒนาชนบทบนพื้นฐานระบบการเกษตรซึ่งมีการเน้นความสำคัญอยู่ที่การพึ่งตนเอง ผู้เขียนคงต้องยอมรับว่าเป็นภาพที่น่าประทับใจ แต่ก็สะท้อนให้เห็นได้เพียงสิ่งซึ่งปรากฏเฉพาะหน้าเท่านั้น หากมองที่คนอื่นถือว่าเป็นพื้นฐานการพัฒนาและมองที่เยาวชนซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการสืบต่อ สามารถเห็นได้ว่า บรรดาลูกหลานในหลาย ๆ ครอบครัวไปทำงานอยู่ในโรงงานจึงน่าจะกล่าวได้ว่า ภาพที่เห็นได้ชัดเจนและรู้สึกว่าเป็นอย่างแท้จริงคงเป็นไปได้เพียงช่วงชีวิตคนรุ่นนี้เท่านั้น เพราะชาครกระแสซึ่งจะมาสานต่อ

ระหว่างประชุมได้มีผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งถามผู้แทนโรงงานซึ่งเดินทางร่วมมากับคณะเราด้วยว่า รู้สึกอย่างไรกับภาพของการพัฒนาชนบทที่เห็นในวันนี้ ก็ได้รับคำตอบว่าน่าประทับใจมาก แล้วคุณก็ถามต่อไปอีกว่า ถ้าเช่นนั้นทางโรงงานมีส่วนสนับสนุนอย่างไร และมีส่วนเชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านกับโรงงานในลักษณะใด คำตอบประโยคแรกซึ่งได้ยินก็คือ ทางโรงงานช่วยรับลูกหลานชาวบ้านเข้าไปทำงานในโรงงาน และ ประโยคที่สองที่ติดตามมาด้วยก็คือ ช่วยให้มีลูกหลานชาวบ้านไม่ต้องวิ่งเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ฯ และมีโอกาสอยู่ใกล้พ่อแม่

อนึ่ง ใคร่ขออนุญาตทวนกลับไปพิจารณาถ้อยคำกล่าวของผู้บริหารประเทศในอดีตอีกครั้งหนึ่ง ที่ชี้แจงกับนักข่าวว่า ตมมีนโยบายกระจายรายได้ออกสู่ชนบท รวมถึงใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพฯ ด้วย

ภาพซึ่งพบเห็นจากการไปศึกษาดูงานครั้งนี้คือผลของความคิดดังกล่าวที่ชัดเจนมาก ดังนั้นจึงมีคำถามให้นำไปหาคำตอบได้เองว่า ถ้าเป็นไปตามความคิดดังกล่าว จะมีการกระจายรายได้บนรากฐานที่อิสระ และพึ่งพาตนเองได้ หรือว่ามีเพียงรายได้แต่ชีวิตต้องตกเป็นทาสกลุ่มบุคคลซึ่งมาจากภายนอก โดยที่ขาดรากฐานอันควรหยั่งลงลึกซึ่งอยู่กับท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่สืบสอสิ่งซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้

ภาพที่สองคือประเด็นของการแก้ไขปัญหามลพิษในกรุงเทพฯ. ถ้าแก้ไขได้แต่สร้างปัญหามลพิษขึ้นในชนบทลึกซึ้งยิ่งขึ้น แม้อาจมองเห็นว่าภายในบรรยากาศของโรงงานจะมีเครื่องกลไกกำจัดน้ำเสียอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่ถ้ามองปัญหามลพิษอย่างไม่ยึดติดอยู่แต่เพียงด้านรูปวัตถุหากมองที่คนน่าจะเห็นภาพได้ลึกซึ้งกว่า

นั่นคือ ตัวโรงงานเองทั้งระบบซึ่งมีพื้นฐานอยู่กับคนละด้านกับระบบเกษตรกรรมท้องถิ่นนั้นแหละคือมลพิษของชนบทอย่างสำคัญ เพราะปล่อยพลังออกมาทำลายรากฐานคนท้องถิ่นโดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นหนุ่มสาว ซึ่งโดยสังขรณ์ย่อมมีหน้าที่สืบสอกระแสวัฒนธรรมและระบบงานอาชีพจากพ่อแม่และบรรดาเครือญาติ ทำให้ขาดลง ทำให้วิถีชีวิตต้องมุ่งเข้าไปเป็นอาหารระบบการผลิตในโรงงาน ซึ่งไม่ใช่อยู่บนพื้นฐานจริงของแต่ละคน

แม้เสียงสะท้อนจากผู้แทนฝ่ายโรงงานซึ่งแสดงออกต่อที่ประชุมอย่างชัดเจนว่า การประกอบการเกษตรทำให้คนในประเทศต้องยากจน ควรหันมาทำในกิจการอุตสาหกรรมจึงจะไปรอด ตามมาด้วยการยกตัวอย่างบางประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกว่า เพราะเขาทำอุตสาหกรรมจึงได้ร่ำรวย แต่การกล่าวก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงพื้นฐานซึ่งรองรับอุตสาหกรรมว่าคืออะไร

เนื่องจากในระบบอุตสาหกรรมหากไม่ลึมนึกถึงหลักธรรมย่อมพบว่า มีคนเป็นเหตุและผล และชีวิตทุกคนพึงจำเป็นต้องพึ่งพาผลผลิตจากการเกษตรกรรมเป็นสังขรณ์อย่างปฏิเสธเสียมิได้ ดังนั้นการนำเอาความสำคัญของอุตสาหกรรมมากล่าวเน้นกับอีกด้านหนึ่งก็ตีหนักการเกษตรกรรมด้วย จึงเป็นความลึกลับที่ขาดการหยั่งรู้ถึงความสำคัญของพื้นฐานตัวเอง หากความรู้สึกซึ่งปรากฏออกมาเกิดจากความจริงย่อมคาดการณได้ว่า ในระยะยาวไม่น่าจะไปรอด ไม่ว่าจะเร็วหรือช้า

ในอดีตที่ผ่านมา เรามองการเกษตรด้วยความเข้าใจแค่ว่าคืออาชีพเท่านั้น ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้มีมานานมากแล้ว ถ้าเห็นมาแต่แรกเริ่มว่าการเกษตรอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรม และมีความเข้าใจวัฒนธรรมอย่างปราศจากการยึดติดอยู่เพียงเปลือกนอกเช่นที่เห็นกันในทุกวันนี้ มาถึงช่วงนี้การเกษตรของเราคงไม่ต้องพบกับความเสียหายหนักดังเช่นที่เห็น ๆ กันอยู่ แต่จะสามารถเจริญแข็งแรงและหยั่งรากฐานลงได้ลึกซึ้ง อีกทั้งทำหน้าที่รองรับอุตสาหกรรมซึ่งมีโครงสร้างอยู่บนพื้นฐานตัวเองของชีวิตคนท้องถิ่นได้อย่างภาคภูมิใจและสมศักดิ์ศรี อีกทั้งสามารถสนองประโยชน์กลับสู่ท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่.